

de mer postverbal en *-a*, car va començar per ser l'acte de 'tornar fluent, afuixar, o minvar la densitat' de la substància continguda en un recipient, principalment una bóta o barril. Amb això es combinaven diversos ingredients o components semàntics: amb el pre-litèrari de l'equivalent del cast. *des-atar* —per dir-ho així, *des-subjectar* una aixeta que obtura el pas del vi—, venia la idea de permetre'n permanentment, més o menys, la fluència: «me'n vaig com una *axeta*: me voy como una canilla», dit del qui té diarrea (hi coincideixen Sanelo, MGadea, Lab.; *AlcM*, *c*, mall. i men., etc.), perquè les aixetes a l'antiga no solament s'anaven afuixant de dia en dia, si no les tornaven a estrènyer, sinó que sempre traspaven i fins deixaven anar gotes de tard en tard i acabaven per amollar el líquid (per això hem vist pertot el calderonet sota de cada bóta del celler, o dels aljubs de les terres ben eixutes); d'altra banda la possibilitat d'obrir-la o afuixar-la fàcilment (EX-APTARE) era precisament la raó de ser i funció essencial de l'aixeta (que altrament s'hi hauria posat un tap soldat amb pega); *xetonar* a les valls d'Àneu i Cardós es descriu com «la acció de aguje-rear el barril» o de 'fibrar la bóta', no pas d'obturar-la; i l'àrea d'aquest verb, amb aquest sentit, s'estén per Sort fins a Tremp i Artesa de Segre (*AlcM*). Les confirmacions ens surten al pas pertot: a Balaguer expliquen el verb *xetar* —el punt de partida d'*aixeta*— com «fibrar la bóta, fer-hi un forat per treure'n el vi» (*AlcM*); *axetonar* «foradar amb una barrina la bóta» a Urgell (*DAG.*), «fer un foradet a la bóta per tastar el vi, i tornar-lo a tapar amb l'*aixetó*» a Puigcerdà (*AlcM*).

Podem, doncs, donar ja per aclarida la filiació semàntica. I que *aixeta* és postverbal en *-a* d'un verb n'és contra-prova l'altre derivat *xetó* (*xató*), que tant en el sentit de plat fet amb deixatament d'allís (cf. la recepta *bey axatará un vermey d'ou*, d'una cuinera mallorquina, en la cita que dona *AlcM* de *La Ignorància*), com en el pallarsès de 'perforació d'una tona o barril', són antics derivats abstractes en *-aó*, llatí *-ATIONE*, amb contracció de les vocals; segons el fet tan conegut i repetit: *una llauró* < *llauráó*, *LABORATIONE*, urgellès *xollaó* f. (*AlcM*); *regó(r)*, *picó(r)* = cast. *picaçón*, *tardor* *TARDATIONE*, *xafogor* EX-SUFFOCATIONEM, *naixó d'aigua*, *tenaó* ('retrunyiment de tempesta'). Paral·lelament, *aixeta* deriva del verb (tal com *conversa* al costat de *conversació*, *tarda* 'tardança' al costat de *tardaó* > *tardor*), i per això podem comprendre que el verb *aixetar*, palatalitzat naturalment, en ocasions, com a *aixitar*, vagi poder donar també un postverbal *aixita*, que és la forma que llegim en lloc d'*aixeta* en alguns docs.: «al un vaixell una *aixita* de coure» en un de l'any 1662 (*E. U. C.* x, 136).

DERIV.: *Aixetó*, *xetó* o *xató*; *aixetonar*; *aixetonet*, V. tots ells supra.

¹ Cf. «duas spinas cupreas de vaxell», *ibid.*, s. v. *vaixell* (potser a relacionar amb una mena de broc com el que va donar el cast. *espita*). — ² Err. tip. per *encastades*, pel canvi de pàgina. — ³ Pere M. Orts en una seva monografia de la zona Alta-Vila

Joiosa, VII, pp. 2, 6. — ⁴ *Aixeta* «grifón o llave», Escrig 1851 i en el de MGadea; i ja en el Sanelo *aixeta* «canilla de cuba o tinaja, espita» (E25r1) «--- puesta en la parte inferior para sacar el vino» (D3v2). Crec que no es coneix gaire avui, en algunes zones més enllà de Dénia, per la costa, i entre Guadalest i Penàguila (a Alcoleja només sento *La Font del Grifo*), però sí potser cap a Castalla (Enric Valor en parla força, en *Millorement el Lleng.*, 1972); *AlcM* localitza fins a Pego i Alcoi; no solament ho vaig sentir pel Maestrat (Vilafranca) sinó també pel Palància (*l'aixeta de la font* a Estivella; i a Petrés de cisterna: *L'Aljub l'Aixeta*). Mn. Griera pretén tenir *oixa* d'Albaida (BDC xx, 231) però degué llegir malament per *aixa*, i això no passarà de ser una dada erràtica d'algun «croniste» mal informat que ho prenia per un diminutiu de l'eina de fuster; altrament també privaria de donar a això cap valor als qui sabien el taranné acomodatiu de Griera, el fet de veure que pretén (*ib.* xx, 217) absurdament que *aixeta* és un derivat de l'*uix* de la bóta (ll. OSTIUM): ara bé, un *uix* és gran com cent *aixetes* (BDC xx, 124) i serveix per ficar-s'hi a dins un home a netejar la tona o botassa! — ⁵ Com és sabut *š-* inicial (qualsevol que sigui l'origen) es torna *ž-* a tota la meitat Oest del Princ. incloent-hi el Camp de Tarr. En el Pallars Sobirà *canèlla*, no desconeigut, s'usa menys, com insistien a Farrera. A Tor precisaven que *kançla* era més petita, 1932. — ⁶ *Suppl.* II, 642; al costat de *achéte* un regressiu *ache* i un *uchéte* amb contaminació de *uix* 'porta'. — ⁷ Per a les denominacions del *robinet* o *aixeta* a França en general, cal remetre al ben descabdellat estudi monogràfic de W. Hering, *ZRPb.* LVII, 387-420, per més que aquest aporta poc d'útil per al nostre mot i problema. Les denominacions dialectals que més s'hi acosten —lor. *anche*, p. 406 n., su-fr. *guinchette*, p. ex.— encara en resten lluny avui en l'aspecte fonètic i més encara en llurs formes originàries i antigues. — ⁸ Junt amb un derivat *xeto* (ja en les Ordenances de Saragossa, masculí de forma comparable a la del nostre *aixeta*), que vol dir «colmena vacia untada con aguamiel», on el sentit del verb s'inclina cap al matís de «empastifar, greixar». — ⁹ Però allí no *axèta* (*AlcM*) sinó la comentada forma amb aferesi *çèta* (Guarnetio, *AGI* VII, fi del vol.). — ¹⁰ Aviat vaig adonar-me'n, vaig consignar-ho així en l'exemplar de mà i en la retractació que s'imprimeix ara en el *DECH*, rementent a l'article d'ací. — ¹¹ Geogràficament ja no és gaire versemblant que vingui de l'àrab un mot que en el S. XIV apareix sobretot en el Rosselló i zona Girona-Barcelona. Els mots que volen dir això en àrab són ben diferents: *PAlc.* tradueix *canilla de cuba* per *forroga*; en el Marroc, Lerchundi per *bez-búz*; i l'egipci Boqtor tradueix *robinet* per *hanfiya* i per *lulb* (*lúlub?*). L'arrel *šatt* 'separar' està poc desentrotllada, *šatt* 'costejar un riu, excedir' és un poc més popular (d'ací el conegut *šatt* 'ribera') però no explicaria la *é* encara que tingués sentit adequat;